

Secesijska pesem miru

CERKEV SVETEGA DUHA V JAVORCI

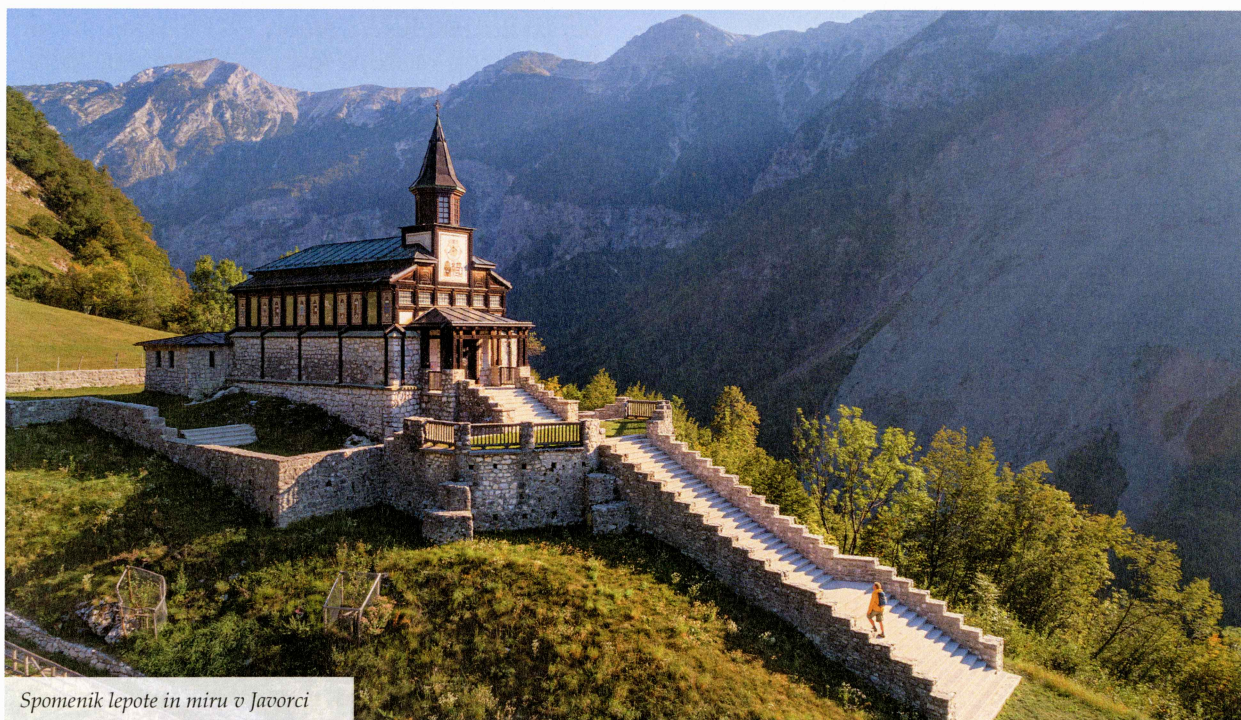

Mojca Polona Vaupotič

Umetnostna zgodovinarica in likovna kritičarka

V južnem delu Triglavskega narodnega parka, v skrivnostni in odmaknjeni dolini reke Tolminke leži planina Polog. Visoko nad njeno strugo se dviga leseno svetišče, spominska cerkev Svetega Duha v Javorci, ki je posvečena padlim avstro-ogrskim branilcem

tolminskega bojišča soške fronte med letoma 1915 in 1917. Graditi so jo pričeli 1. marca leta 1916, 1. novembra istega leta pa so jo predali namenu. To veličastno svetišče je bilo leta 1999 razglašeno za kulturni spomenik državnega pomena in je v letu 2018 prejelo znak evropske dediščine.

Spomenik lepote in miru v Javorci

Cerkev je zasnoval Remigius Geyling, dunajski arhitekt, slikar, ilustrator in scenograf ter član združenja Secesija. Rodil se je leta 1878 na Dunaju in tam leta 1974 tudi umrl. Izšel je iz umetniške družine: njegov oče Rudolf je bil slikar zgodovinskih prizorov, stari oče Carl pa znan krajinski slikar. Remigius Geyling je bil dolga leta glavni scenograf dunajskega Burgtheatra. Njegov ustvarjalni pečat nosi tudi oltar ni mozaik v znameniti Wagnerjevi cerkvi v Steinhofu. Od leta 1926 do konca druge svetovne vojne pa je svoje znanje in izkušnje predajal kot profesor na dunajski Umetnoobrtni šoli.

Med prvo svetovno vojno, ko je prevzel zasnovno in dekoracijo cerkve na Javorci, je služil kot nadporočnik cesarske vojske, medtem ko sta tehnična organizacija in nadzor gradnje bili zaupani njegovemu tovarišu, madžarskemu poročniku Gezi Jablonszkemu. Čeprav je njegovo ime v Avstriji široko poznano, je cerkev v Javorci edino delo, ki ga je ustvaril na slovenskem ozemlju. Prav ta dosežek predstavlja vrh njegovega obsežnega in raznolikega opusa, ki je sicer droben, a izjemno kakovosten biser v njegovem ustvarjalnem portfelju. Vse v njej diha skladno; stene, strop in oltar so stkani iz iste misli in želje, da bi lepota postala

molitev. V tem prostoru secesija ne govori le v razkošju, temveč v ubranosti. Vsaka črta, vsak vzorec in barvni odtenek je del celote, skratka, gre za umetniško delo, ki ne pozna naključij.

Je umetniško pričevanje, da se lahko iz vojne rodi lepota, ne zgolj kot okras, temveč kot zaveza.

Cerkev Svetega Duha v Javorci je zato mnogo več kot zgolj zgodovinski spomenik. Je umetniško pričevanje, da se lahko iz vojne rodi lepota, ne zgolj kot okras, temveč kot zaveza. V njej se secesijska estetika prelija v etiko spomina, ki izžareva red linij in vzorcev, zdravi razdejanje, barve mirijo bolečino, simetrija daje upanje, da je v svetu, kljub vsemu, mogoče znova najti ravnotežje. Javorca ostaja tih dialog med človekom in večnostjo. Je sveetišče, kjer umetnost govori namesto besed in kjer se spomin preobraža v obliko miru.

Notranjščina je poslikana in dekorativno obdelana v secesijskem slogu, ki je bil tedaj priljubljen v vseh avstrijskih deželah. V prostoru prevladujeta modra in črna barva z zlatimi in belimi geometrijskimi ornamentami. Posebej izraziti so leseni stebri v kraljevsko modri barvi. Strop nastopa kot prisposodba nebesnega zemljevida. Upodobljeni so geometrijski vzorci, rombi, krogi, kvadrati, ki se ponavljajo v mirnem ritmu, ki deluje malodane meditativno. Modra, bela in zlata barva so več kot le estetska izbira, saj nosijo globok pomen, ki preveva prostor; modra razodeva nebo in večnost, bela čistost in spomin, zlata veličastnost in svetost. V tem barvnem trojstvu se skriva duhovna simetrija, ki povezuje človeka z nevidnim.

Na stenah ob tabernaklju se razpirata podobni kodrastih angelov v belih oblačilih, katerih podaljšane, skoraj eterične postave nosijo prepoznavni pečat secesijske elegance. Njuna krila se razlivajo v mehko valovite linije, v tiste gibke poteze, s katerimi je umetnost preloma stoletja iskala življenje v samem gibanju, rast v vsaki potezi, dih v ornamentu. Angela ne stojita le kot neomajna stražarja svetega

Arhitekt Remigius Geyling

Del cerkvene notranjosti

prostora, temveč kot varuha miru oziroma bitji, v katerih se lepota ne razblinja v pompozem sijaju, temveč se tiho ugnezdi v zadržani svetlobi, ki jo nežno izžarevajo še vitraži in poslikan les.

Oltar, središče prostora v obliki križa, ki ga je zasnoval in poslikal Remigius sam, je sijajno delo prav tako v duhu secesijske umetnosti. Njegova struktura, oblikovana v mozaičnem slogu z belim golobom miru na pročelju osemkotne apside, združuje les, kamen in mozaik v harmonično celoto, prežeto z občutkom za red in simboliko. Simetrična zasnova vzpostavlja ravnotežje med arhitekturno kompozicijo in duhovno vsebino, med materialnim in svetim. Vrata tabernaklja, izdelana iz hrastovega lesa, nosijo občutno in zgovorno upodobitev Križanega ter dveh kleččih angelov. Delo brigadnega mizarja Antona Perathonerja iz Južne Tirolske v likovno stvarino vnaša skoraj kiparsko občutljivost do oblike. Kristus, obdan z angelskimi krili, ni prikazan v trenut-

Sončna ura nad glavnim vhodom

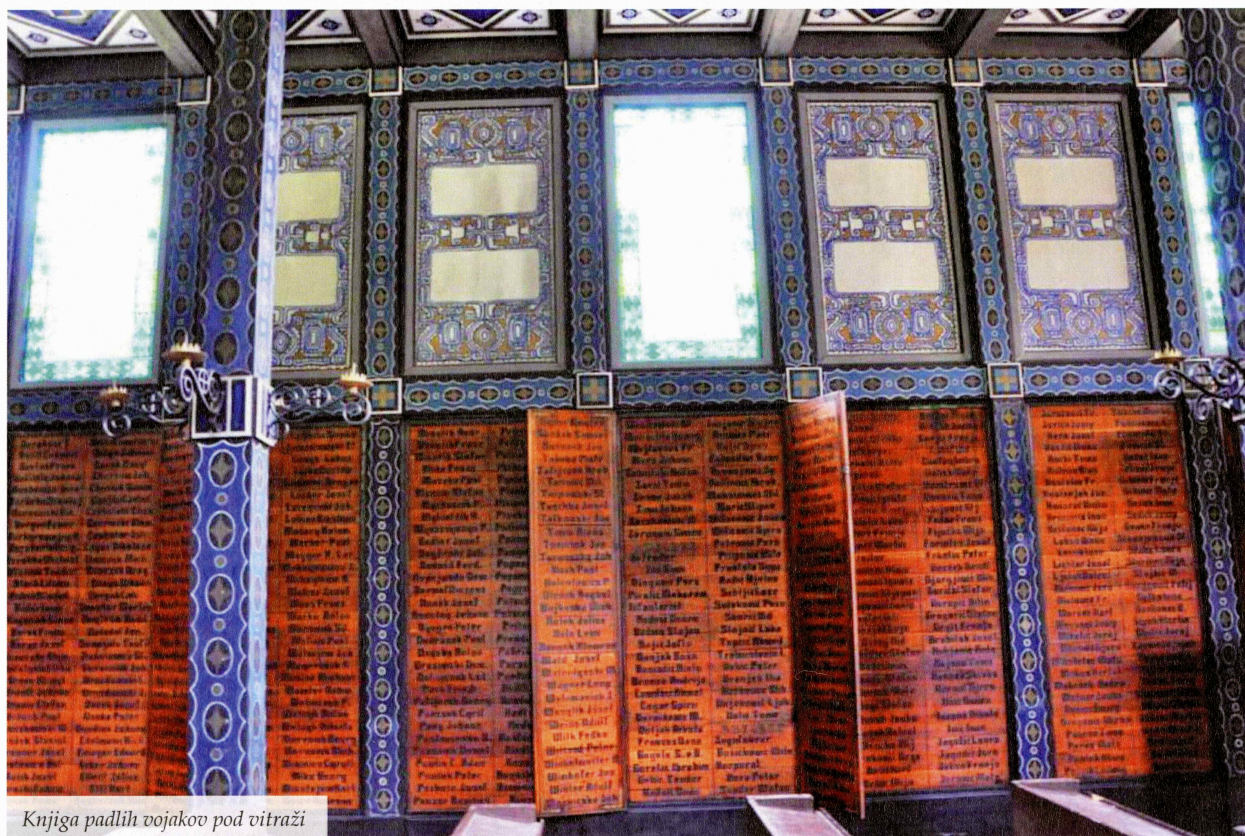
ku trpljenja, temveč v veličastnem vzponu kot simbol odrešitve in ponovnega rojstva. Nad njim se razpira podoba goloba, Svetega Duha, uokvirjena v modro-zlati krog večnosti. V tem krogu se združujeta teološki pomen in človeška izkušnja miru, razumljenega kot presežna vrednota v času, zaznamovanem z negotovostjo in vojno.

Cerkev so postavili avstro-ogrski vojaki, mojstri različnih obrti. To so izjemna dela kamnosekov in kovačev, mizarjev, tesarjev, slikarjev in krovcev.

Posebno poglavje te zgodbe pišejo lesene table, nameščene ob stenah prostora, z vžganimi imeni padlih vojakov. Na njih so ime na poravnana v stroge vrste, vojaško natančno, enakovredno in enako spoštovano. V tem tiho-mirnem redu se skriva posebna oblika

umetnosti, tista, ki iz kaosa ustvarja pomen, iz bolečine red, iz minljivosti spomin. Cerkvene stene so tako postale knjiga mrtvih – njene strani so iz lesa in svetlobe, in vsako ime na njih je mogoče brati kot tiho molitev. V tem svetem miru les diha zgodbe, ki jih je veter nekoč raznašal po dolini Soče. Marsikdo, ki je sprva vžigal imena svojih kameradov, je bil pozneje tudi sam vžgan vanje. In še danes so te lesene table v cerkvici kot listi spomina, rahlo porumenele od časa, ki živijo v svoji tišini, kot molitev, ki nikoli ne izgine.

Remigius je zasnoval tudi barvna okna, ki prostor prežarjajo z mehko svetlobo in poudarjajo celostno zamisel enotnosti med arhitekturo, slikarstvom in obrtjo. Barvna paleta, skrbno premišljena in usklajena, vzpostavlja občutek svetosti in intimnosti. V tem sozvočju barv, materialov in simbolov se razodeva umetnikova težnja po preseganju meja posamezne umetnostne zvrsti ter po ustvarjanju prostora, kjer se estetsko prepleta z duhovnim.

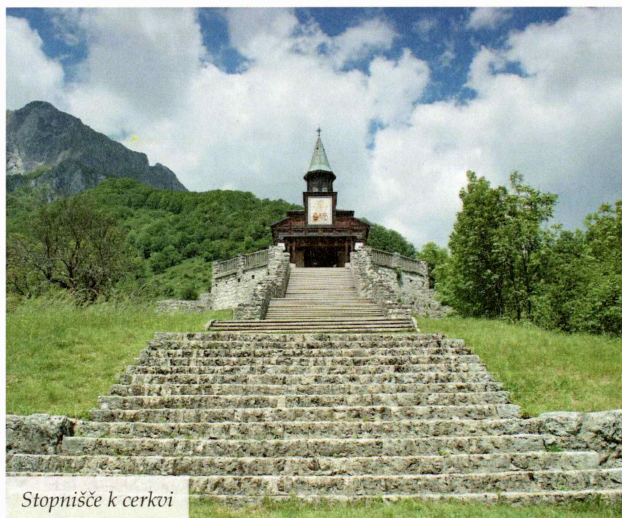

Knjiga padlih vojakov pod vitraži

Celotna cerkvica je stesana in izrezljana. Vsa je v čutnih poslikavah, ki so sad sijajnega secesijskega stila Geylinga, ki kljubuje mnogokrat surovi gorski naravi, predvsem pa njeni izklesano zapečateni zgodovini. Cerkev so postavili avstro-ogrski vojaki, mojstri različnih obrti. To so izjemna dela kamnosekov in kovačev, mizarjev, tesarjev, slikarjev in krovcev. Čez tisoč vojakov je iz več kilometrov oddaljene doline prostovoljno nosilo ves les in ga nato na gradbišču obdelalo. Tako so z ustvarjanjem te cerkvice izpovedali svojo miroljubnost Avstrijci, Madžari, Čehi, Srbi, Bošnjaki, Hrvati, Ukrajinci, Poljaki, Romuni, Slovaki, Slovenci, Italijani in še kdo.

V njenem jeziku se srečajo spomin in molitev, bolečina in upanje, minljivost ter trajanje.

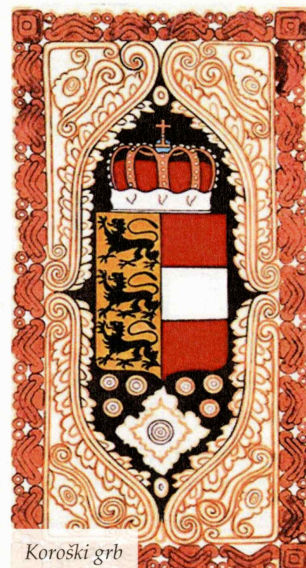
Secesija v cerkvi Svetega Duha v Javorci presega zgolj vlogo okrasja. V njenem izrazu se razkriva poseben način mišljenja in čutenja. Gre za misel, ki ne ločuje med obliko in pomenom, med zunanostjo in duhovnostjo. Vsaka linija je nosilka ideje, vsak barvni odtenek je del notranjega ritma, vsaka ornamentalna ponovitev je korak k tišini, v kateri se kaos sveta umiri v skladje. Javorca kot celota uresničuje secesijski ideal Gesamtkunstwerka oziroma celostnega umetniškega dela, saj je vse medsebojno povezano: arhitektura, poslikava, svetloba, celo zrak, ki se lomi ob lesenih površinah. Od stropa do oltarja se ponavlja ista logika lepote in reda, ki nevsiljivo vodi pogled in misel. Pri tej stvaritvi je poleg secesijske usmeritve časa pomemben še način duhovnega izraza. V njenem jeziku se srečajo spomin in molitev, bolečina in upanje, minljivost ter trajanje. To je umetnost, ki se razodeva očem in srcu; umetnost, ki iz resničnosti tke tiho, svetlo harmonijo.

Stopnišče k cerkvi

Ogrski grb

Koroški grb

Štajerski grb

Tržaški grb